

Джованні Боккаччо. «Декамерон».

Історико-культурний коментар у вивченні художнього твору, 8 клас

Валентина СНЕГІРЬОВА, головний редактор журналу «Всесвітня література в сучасній школі», старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, м. Київ

Його новели називають предтечою європейського еротичного роману. Чимало авторів сучасних скандальних творів вважають його своїм духовним наставником. Ім'я Дж. Боккаччо увійшло в історію завдяки одному твору, внесеному в список книжок, заборонених Католицькою церквою.

Позашлюбний син француженки й флорентійського купця Джованні Боккаччо народився в 1313 році в Парижі. Незабаром батько, владнавши у Франції торговельні справи, перевіз родину до Флоренції. 17-річного Джованні відправили до Неаполя вивчати право і суспільні науки. Юнакові вистачало часу не лише на відвідування великої королівської бібліотеки, а й на куртуазні бесіди з дамами на березі Неаполітанської затоки. Завдяки привілеям, якими флорентійці користувалися в Неаполі, Джованні був прийнятий при дворі короля Роберта Анжуйського (130–1343). Одна з найкращих легенд із життя Боккаччо розповідає, що він закохався у позашлюбну дочку короля – красуню Марію д'Аквіно – і складав для неї вірші, а згодом на могилі римського поета Вергілія юнак у запалі запрягся присвятити своє життя служінню красному письменству.

Повернувшись до Флоренції, 23-річний Боккаччо не поспішає приступати до судової практики. Синові багатого купця не треба було думати про хліб насущний, тож він міг спокійно займатися літературою. Джованні настільки глибоко дослідив творчість Данте, що невдовзі, за дорученням флорентійської влади, читав городянам лекції про життя і творчість свого великого земляка. Боккаччо створює свої перші поеми, засновані на сюжетах

давньогрецьких міфів, потім переходить до прози. У 1343 році він пише повість «Ф'яметта». Велелюбний Джованні, досконало вивчивши жіночу душу, вперше в Європі робить жінку головною героїнею роману і показує її переживання.

У 1348 році спустошлива епідемія чуми, що охопила всю Західну Європу, дійшла й до Флоренції. Боккаччо рятується від «чорної смерті» у своєму замиському маєтку Чертальдо. Імовірно, саме там йому на думку спадає ідея роману, який складається з розповідей десяти шляхетних молодих людей, котрі, так само рятуючись від чуми за містом, упродовж десяти днів проводять час, розповідаючи один одному веселі історії.

«Декамерон» – буквально «десятиденний цикл» – був завершений Дж. Боккаччо в 1353 році. Його знаменитому другові Франческо Петрарці так сподобалася новела про Грізельду, що він навіть переклав її латиною.

У «Декамероні» на основі фольклорних творів, застільних розмов і побрехеньок Боккаччо відтворив портрет італійського життя епохи Відродження. У героях його новел угадувалися реальні люди, сучасники поета. Узавши за основу класичний римський стиль, Боккаччо сміливо увів у кожна зі ста новел роману італійську народну мову з її соковитим гумором. Чимало новел сповнені насмішок над ченцями, скнарами, злодіями і розпусниками, але найбільш міцно за книжкою закріпилася слава еротичного роману.

Дж. Боккаччо ніколи не прагнув публікувати свої твори. Не личило солідному сорокарічному городянину зізнаватися в авторстві легкого любовного читива. Тим паче, що протягом тривалого часу Боккаччо виконував почесні дипломатичні місії від імені Флорентійської республіки і користувався великою повагою серед співгромадян.

Боккаччо вирішує повністю присвятити себе серйозній публіцистиці. Але за іронією долі латиномовний трактат про знаменитих жінок і багатотомна генеалогія богів, над якою він наполегливо працював упродовж 20 років, не

стали популярними. Знавцями більше цінується біографічна повість «Життя Данте Аліг'єрі» та коментар до «Божественної комедії» Данте.

Останні роки життя Боккаччо немов підмінили. Одні біографи вважають, що він зайнявся релігійними пошуками, інші стверджують, що у всьому винні численні любовні невдачі і переживання. Подейкують, що останньою краплею став його невдалий роман із флорентійською вдовою-аферисткою, яка спритно обдурила старіючого залицяльника. І чоловік, котрий у юності користувався успіхом у прекрасної статі і першим у Європі розповів про внутрішній світ жінки, з роками став женоненависником і зятим противником шлюбу. Він навіть прийняв духовний сан, немов забувши свої уїдливі глузування над церковниками. Автор «Декамерона» прожив 62 роки і помер у власному маєтку поблизу Флоренції, де народжувався задум його геніального роману. Лише століття потому «Декамерон» уперше побачив світ і одразу став популярним в Італії і досі залишається найбільш читаним романом серед літературних пам'яток епохи Відродження. На основі історій із «Декамерона» писали свої твори Лопе де Вега, Сервантес, Мольєр, Шекспір, Пушкін, Гете.

Перший український віршований переказ дев'ятої новели четвертого дня, здійснений із віршованої польської переробки, з'явився наприкінці XVII – на початку XVIII ст. У 1879 році у львівській газеті «Правда» було опубліковано переклад фрагмента з «Декамерона». Повний текст «Декамерона» вийшов друком 1928 року в перекладі Л. Пахаревського і П. Майорського, а в 1964 році – в неперевершеному перекладі М. Лукаша.

Учні одержують випереджувальні завдання:

1. Самостійно підготувати розповідь про письменника.
2. Прочитати самостійно вступ і 2 новели – «День перший. Оповідка третя» і «День другий. Оповідка восьма», обрані для аналізу в класі.

Зважаючи на віддаленість твору в часі та насичену подіями і персоналіями розповідну манеру автора, під час розгляду прочитаних новел застосовуємо історико-культурний коментар і бесіду.

Історико-культурний коментар. «Декамерон» починається трагічним описом чуми, яка прийшла в Італію зі Сходу. У 1348 році вона увірвалась у Флоренцію, а потім прокотилася всією Європою. У ті часи «чорна смерть» була явищем звичним, але епідемія 1348 року вразила навіть до всього звиклих літописців. На початку свого роману Боккаччо описує чуму як страшне суспільне лихо. У Флоренції «чорна смерть» забрала життя двох третин населення. У Боккаччо помер батько. У чумі вбачали вияв Божого гніву, і знову, як на межі X–XI століть, збожеволілі від страху люди очікували кінця світу. Усіх охопила паніка. Навіть Петрарка закликав у цей час до релігійного каяття.

У 1348 році Боккаччо був у Флоренції і бачив «чорну смерть» на власні очі. Про це прямо сказано в «Декамероні» і це відчуваємо в описах зачумленого міста. Боккаччо змалював чуму 1348 року як перший великий прозаїк Нового часу.

У «Декамероні» Боккаччо показує, що за містом товариство молодих людей не просто розважається, а живе влаштованим суспільним життям. Зі змісту книжки стає зрозуміло, що найсерйознішим у житті товариства «Декамерона» були оповідки та їх обговорення. Вони розповідаються заради самих оповідачів, оскільки їх цікавить реальне життя, а не потойбічна дійсність, інтерес до якої спостерігався у добу середньовіччя.

Головною ідеологічною проблемою середньовічної культури було ставлення людини до Бога. Ця проблема розглядається у двох перших новелах «Декамерона» і розв'язується Боккаччо по-новому. Один із оповідачів, Панфіло, наголошує, що в ній він має на увазі «не божественну мудрість, а людське розуміння».

Третю новелу першого дня розповідає Філомена. Вона говорить: «Тут уже було сказано багато прекрасних слів і про Бога, і про істинність нашої віри, тож якщо ми тепер перейдемо до справ і вчинків смертних, то в цьому не буде нічого незвичайного».

Запитання до учнів.

– Подумайте, з якою метою у третій новелі використано середньовічну притчу про три персні. Чи можна припустити, що Боккаччо провокує суперечку представників різних віросповідань?

– Як Саладін оцінює притчу про три персні, яку розповів єврей Мельхіседек? Чому Саладін відмовляється від своїх підступних намірів щодо єврея-лихваря?

Історико-культурний коментар. У Боккаччо людський розум завжди перемагає тупість, відсталість, забобони, а добре ставлення пробуджує людяність. Так чинить Саладін, «не приховавши від єврея, що він, Саладін, задумував над ним учинити...» Лихвар також стає кращим: він перестає скупитися й охоче дає Саладінові необхідну суму.

Однією із заслуг Боккаччо є те, що його герої думають і діють як люди, які живуть у реальному світі. Герої «Декамерона» не вільні від суспільства і його майнових забобонів. Це яскраво продемонстровано Боккаччо у восьмій новелі другого дня. Звернімося до її змісту.

Запитання до учнів.

– Чому граф Антверпенський тікає з Парижа, де його було призначено намісником короля?

– Як вирішувалася доля його неповнолітніх дітей – сина й доньки? Чим пояснюються перешкоди, з якими стикнулися діти графа, особливо донька?

– У цій же новелі наведено роздум дружини французького королевича, яка намагається підвести графа Антверпенського до зради. Чим вона виправдовує свій намір? Як автор висловлює своє ставлення до її вчинку?

Вагому роль для Боккаччо в «Декамероні» відіграють не середньовічні стани і касти, а реальна земна людина, яка завдяки своїм учинкам і розуму здатна піднятися над власним становищем у суспільстві – такого висновку доходить читач, ознайомившись зі змістом цих новел.

Завдання для домашньої роботи:

1. Підготувати відповіді на запитання в розгорнутій формі.

– Які людські якості зображує Боккаччо в перших двох новелах «Декамерона»?

– У чому полягає повчальний зміст новел Боккаччо?

Сандро Боттічеллі. Композиція «Декамерон», що ілюструє розповідь Дж. Боккаччо «Настаджо Дельї Онесті»

2. Підготуйте виступ на тему: «Чи можна товариство молодих флорентійців у «Декамероні» Боккаччо назвати «гуманістичним товариством»?»

3. Підготуйте повідомлення на тему: «Ренесансна новела Боккаччо».

Подаємо зразок повідомлення.

Як і для всіх великих письменників епохи Відродження, для Боккаччо найважливішим було утвердження нових загальнолюдських ідеалів любові, благородства, розуму, доблесті, краси. Ці нові ідеї часу послідовно втілено в новелах «Декамерона».

Згідно з традицією доби Боккаччо запозичував сюжети оповідок у місцевому фольклорі, історичних переказах, лицарських романах тощо. Новели, як правило, починаються з посилання на «реальний факт» або на яку-небудь розповсюджену думку, які потрібно розглянути й осмислити. У новелах «Декамерона» відтворено ставлення Боккаччо до основних питань часу: до Бога, церкви, чернецтва, «товстого люду». Поряд із цим уперше в оповідках доби Відродження бачимо зображення приватного життя людей, яке викликає особливий інтерес у читача. Простих і знатних людей – графів, королів, єпископів, купців, лихварів, бідних городян, селян – автор показує у їхньому повсякденному приватному житті. В оповідках він змальовує їх то зі співчуттям, то з осудом, незважаючи на їхній соціальний стан.

У новелах Боккаччо, як і в усій літературі ренесансної доби, вчить саме життя, вчить жити, а не помирати, як того вимагали середньовічні моралісти. Читаючи збірку Боккаччо, ми бачимо різних людей в однакових ситуаціях: перед обличчям небезпеки, в коханні, у скрутних чи фатальних обставинах. І хоча поведуться вони по-різному, виявляючи спритність чи дотепність, недалекоглядність чи дурість, автор судить їх однаково справедливо. Він показує, що всі люди близькі один до одного в найголовнішому – у виявленні людяності. Тому в його новелах світ уперше постає не розділеним на стани, віросповідання, на грішних і праведних, а єдиним цілим, світом багатограним і неподільним.

«Декамерон» є яскравим зразком жанру новели, який уперше був розроблений Боккаччо в епоху Відродження. Для його оповідок характерні ознаки цього жанру, які стали класичними: непередбачуваний збіг обставин, елемент незвичайності, несподіваний фінал. Звідси й походить назва жанру – новела («новина»).